

BIJ EEN BIOGRAFIE VAN FRANS DAELS¹

Frank Roels²

Het Tijdschrift voor Geneeskunde publiceerde onlangs een biografie van de arts en vroegere Gentse hoogleraar Frans Daels (1).

Over de periode tijdens en na de tweede wereldoorlog wordt enkel het volgende gezegd: *“Na de Tweede Wereldoorlog zal hij voor zijn politico-sociale actie de volle prijs betalen. Hij dook onder, werd bij verstek ter dood veroordeeld maar kon naar Zwitserland ontsnappen”*.

Deze zeer bondige formulering maskeert een reeks belangrijke feiten die weliswaar aan enkele ingewijden bekend zijn, maar niet langer aan het groeiend aantal nieuwe lezers die na de oorlog geboren zijn. Natuurlijk is het T. Geneesk. geen historisch tijdschrift, maar de geciteerde passage dreigt verkeerd of in het geheel niet begrepen te worden. Dat kan niet de bedoeling zijn.

Frans Daels vluchtte na de bevrijding naar Zwitserland, en werd veroordeeld in 1946³ door een Belgische rechtbank, omdat hij actief had samengewerkt met de Nazi bezetter. De foto (fig.1) toont Daels die de Hitlergroet brengt op het spreekgestoelte van een meeting te Brussel op 21 juli 1941. Daels steunde hier de oproep van het Vlaams Nationaal Verbond (V.N.V.) tot de Vlaamse jongens om aan de zijde van de Duitse troepen te gaan oorlog voeren in Rusland. Hitler was daar in 1941 binnengevallen nadat hij moest vaststellen dat de Engelsen zich niet overgaven zelfs na de zware bombardementen op Londen. Daels publiceerde zijn oproep reeds in *Volk en Staat* van 18 juli (2). Volgens deze krant zou hij ook de leiding op zich nemen van een veldhospitaal aan het front. Vlaamse jongens een onwettige oorlog insturen was blijkbaar voor de arts Daels geen groot gewetensprobleem, evenmin als de miljoenen Russische doden die de Nazi-inval zou veroorzaken. Het Vlaams Legioen werd o.m. ingezet in de loopgraven rond Leningrad, waarvan de langdurige belegering enige honderdduizenden burgerdoden zou kosten. In 1942 bevestigt Daels zijn visie in zijn boek gericht tot de “Vrouwen, moeders, jeugd”: *“Wanneer onze jongens op het Oostfront in de*

¹ Een iets kortere versie van dit artikel werd in 2006 geweigerd door de Gentse redactie van het T. Geneeskunde. Ze aanvaardde enkel een zeer korte ingezonden brief waarin verwezen wordt naar dit webarchief.

² Emeritus gewoon hoogleraar, Faculteit Geneeskunde en gezondheidswetenschappen, Universiteit Gent. Email: frank.roels@ugent.be.

³ In 1946 werd het doodvonnis uitgesproken; maar eerder waren er al drie andere maatregelen genomen: onmiddellijk na de bevrijding, een schorsing door de rector; vervolgens schorsing zonder pensioen, zoals 3 andere hoogleraren, door de universitaire onderzoekscommissie (najaar 1945). Deze commissie bestond uit prof N. Goormaghtigh, de juristen prof. Spanoghe en Sterkens, en had als voorzitter, de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg. Hierop volgde later nog een strafrechterlijke uitspraak door de rechtbank tegen een 20-tal leden van het AP (11).

donkerte van een nacht, eenzaam en groots, eenvoudig sneuvelen, dan vertegenwoordigen zij daar Vlaanderen, heel Vlaanderen, met zijn verleden, zijn heden...en vooral zijn toekomst. Zij bezegelen door hun offer onze Germaanse solidariteit met het Duitse broedervolk tegenover het neerhalend bolsjewisme en handhaven tevens het wereldburgerrecht van den Dietschen stam”(3).

De gedetailleerde analyses van prof. Bruno De Wever bevatten tientallen verwijzingen naar de politieke activiteiten van Frans Daels tijdens de oorlog, o.m. als lid van de Raad van Leiding van het Vlaams Nationaal Verbond (VNV), dat het Vlaams Legioen oprichtte, en trouw aan Adolf Hitler, en de strijd tegen Engeland en de joden propageerde (4)⁴.

Daels is 92 jaar geworden en heeft tot 1970 nog veel geschreven; ik las daar niet dat hij spijt heeft uitgedrukt over zijn verantwoordelijkheden terzake, of vergissingen heeft toegegeven.

Daels pleitte ook met vasthoudendheid voor de aanhechting van Vlaanderen bij Nederland, dus voor de ontbinding van de Belgische natie. Dat hij dit trachtte te verwezenlijken met steun van een bezettend buitenlands leger kon vanzelfsprekend geen Belgische rechtbank overtuigen van Daels' goede bedoelingen. Het duurde tot 1943 tot hij tot het inzicht kwam dat zijn geloof in Hitler beschaamd werd omdat deze de splitsing van België niet zou doorvoeren. Toen het Vlaams Legioen was opgegaan in de SS-Sturmbrigade Langemarck, schreef hij in een (confidentiële) brief aan V.N.V. leider Elias: *“Wij moeten ootmoedig bekennen dat wij bedrogen zijn geweest”* (20 juli 1943)(4).

Hij was tijdens de oorlog een veelgevraagd spreker, en veel van zijn teksten werden vervolgens gedrukt en verspreid. Daardoor kunnen we vandaag in alle objectiviteit van sommige kennis nemen.

“Aan de Hand- en Geestesarbeiders van Vlaanderen“ verscheen in 1941 (5). We citeren : *“We beleven een keerpunt in de wereldgeschiedenis”...“De sociaal-reddende gedachte aan volks- en volkerenverbondenheid die in Duitsland haar praktische uitwerking en haar vasten vorm heeft gekregen, verspreidt zich zegevierend over de wereld”...“Aan Duitsland dat thans getrouw aan zijn beginselen, in het nationale de eerste grondslag ziet der nieuwe orde en ons in de mogelijkheid zal stellen ons eigen Nederlandse volksleven voluit te leven, zullen wij die waarborgen geven: wij zullen in nauwe samenwerking binnen onze eigen volksgrenzen (...), het nieuwe sociale leven van deze tijden inrichten en meelevén, tot heil van ons volk, tot stut der nieuwe orde”*.

⁴ Hoe het VNV gebruik maakte van de steun van de bezetter om politieke sleutelposten te veroveren, wordt o.m. beschreven in (17). Ook was het VNV bij de laatste gemeenteraadsverkiezingen (1938) er vaak in geslaagd coalitielijsten te vormen met de toenmalige katholieke partij die zowat 80% van de Vlaamse burgemeesters mocht leveren. Deze relaties zouden een rol spelen tijdens de bezetting en erna.

In volle oorlog richt Daels zich “Aan de jeugd van Vlaanderen” als volgt (6): *“Volksnationale, nationaal-sociale, volkse tucht is één en hetzelfde. Zij doet onder de stuwkracht van het Duitse nationaal-socialisme haar zegetocht over de wereld”....*”In de grote feestzaal van Vooruit te Gent liet de Duitse overheid allerhande spreuken op de muren schilderen, en op de ereplaats kwam in grote letters te staan: *“Ik dien”*(...) Deze leuze *“Ik dien”* is glad het tegenovergestelde van de gedragslijn in Mei 1940 door Belgische ministers aangegeven aan mensen met geweten die hun leiding vroegen. Deze mensen kregen als antwoord: *“Ieder trekt zijn plan”*...Met deze leuze is een staat vergaan, heeft een regiem zich gezeftmoord”⁵.

Frans Daels was decennia lang zeer actief op het terrein van de gezondheidsopvoeding. Ook deze teksten zijn zeer leerzaam. Zijn boekje “Voor onze jongens” (7) werd in tienduizenden exemplaren verspreid in bepaalde middens. In de 5^e uitgave van 1940 lezen we in het hoofdstuk “OVER ZELFBEVLEKKING” (blz 34-37): *“Zo vroegtijdig mogelijk moet de kwaal in haar allereerste wortels afgesneden worden. Woekert zij voort, dan verzwakken in gelijke mate het lichaam en de wil”...*”Omdat gij weet dat uw verraderlijke kwaal u tot zenuw- en geestesstoornissen kan brengen die u voor altijd het stichten van een haard onmogelijk zouden maken...”...”Gij wilt! Omdat gij later flinke kinderen wilt kweken, gezond van spier en bloed, kloek van geest en rein van ziel...”...”Oefen uw lichaam in het weerstand bieden, door middel van duchtige koude wassingen. Houd uw lichaam en in ’t bijzonder de teeldelen zo zuiver mogelijk”...”De geneeskunde zegt: “zijt gij aan de kwaal onderhevig en wilt gij uw wil heroveren, onthoud u tenvolle van alle prikkelende dranken, alcohol, wijn of bier. Neem des avonds weinig eten”.

Deze teksten van Daels zouden bezwaarlijk in aanmerking komen voor enig wetenschappelijk tijdschrift. Niet alleen bevatten ze meer morele oordelen dan medische indicaties, maar ook een aantal onjuiste beweringen. Een ander voorbeeld is dit : *“Overdaad aan geslachtsverkeer is een al te zeer verspreide kwaal. Er zijn echtgenoten die het beste hunner krachten in dagelijksch geslachtsverkeer verliezen. Dagelijksch geslachtsverkeer is geslachtelijke ontaarding (onderlijning van Daels). De gezondheidsleer vraagt, dat hier voorzichtig gehandeld worde, evenzeer in het belang van onze eigen gezondheid en het bewaren van onze lichaams- en geesteskrachten, als in het belang van onze kroost. Het minste dat moet geëischt worden is, dat een reeks dagen verlopen tussschen iedere geslachtsgemeenschap, in elk geval méér dan een week”*(8).

Na het voorgaande zal het ons niet verwonderen dat Daels campagne voerde tegen anticonceptie, en vroedvrouwen overtuigde hetzelfde te doen (9). Hij was immers oprichter van een vroedvrouwenvereniging met eigen tijdschrift.

⁵ De Nazi leuze “Ik dien” wordt in 1984 herhaald op de titelpagina van het huldeboek voor Professor Daels; deze had immers dezelfde levensregel gekozen (12, 13).

Over de pijn bij de bevalling schrijft Daels: *“Het staat geschreven: Gij zult in smarten baren. Opstand tegen de natuur lenigt uw smarten niet, barende vrouw, maar berooft uw lijden van alle verdiensten.(....) Laat u niet beïnvloeden door straatreklamen over verlossingen zonder pijn: zonder hinder voor moeder en kind zijn de pijnen eener normale verlossing niet te lenigen”* (7).

Waardeoordelen zonder wetenschappelijke basis kenmerken ook de visie van Daels over de rol van de vrouw: *“Arbeid is plicht voor ieder volksgenoot, dus ook voor iedere vrouw...De eerste plicht is haar volledige toewijding aan den huishoudelijken haard...Om sociale en zedelijke redenen is hoegenaamd geen nijverheidswerk geschikt voor de gehuwde vrouw...Inzake hogere studieën en vrije beroepen...passen voor haar natuurwetenschappen, taalkundige wetenschappen, geschiedenis,...de kindergeneeskunde, de oogheeskunde...,doch minder de vrouwenziekten met de gebeurlijk uitgestrekte heeskundige tussenkomsten. In de geneeskunde mogen de deuren niet breed worden opengezet voor de vrouw, omdat niet vele vrouwen den nodigen aanleg bezitten tot streng wetenschappelijk werk”*(10).

Het blijft een interessante en belangrijke vraag, ook vandaag nog, hoe een wetenschappelijk geschoolde geest dergelijke vergissingen kon opstapelen zowel op medisch als op ethisch en politiek vlak. Er waren immers Vlamingen, intellectuelen of niet, die na de machtsovername door Hitler andere keuzen maakten die Daels tot voorbeeld hadden kunnen strekken. Hij reageerde echter omgekeerd: hij eiste in augustus 1940, in het dagblad *Volk en Staat*, maatregelen tegen zijn collega’s-professoren die voor het Duits leger gevlucht waren naar Frankrijk en na de capitulatie teruggekeerd⁶. Daarbij gebruikte hij een woordenschat zoals *“uitzuivering”*, *“volksgebonden tucht”*, en *“volksvreemde”* kringen (11).

Frans Daels heeft dezelfde denktrant en woordenschat aangehouden in zijn naoorlogse geschriften. Dat belet niet dat bepaalde stichtingen, verenigingen, bedrijven en prominenten Daels zijn blijven bewieroken (9,12).

Het is voer voor historici en psychologen.

⁶ De zgn. “Toulouse-professoren”, 70 uit de RUG, waaronder we namen herkennen zoals Rector Goubau, oud-rector August Vermeylen, prorector Haesaert, de professoren Magnel (TW), Van Oye, Funke en Billiet (We), Orban en Gunzburg (R). Prof. Valere Billiet speelde nadien een centrale rol in de Gentse kern van de verzetsbeweging O.F.(Onafhankelijkheidsfront), waartoe o.m. behoorden L. De Coninck, W. Dekeyser, J. Dhondt, A. Hacquaert, E. Leemans, L. Merchiers, Nuyens, R. Tavernier, L. Vandendriessche, A. Vandeputte, R. Vanden Broeck (11, 16). V. Billiet die o.m. in de Faculteit Geneeskunde stralenleer en radioactiviteit doceerde, werd op 10 augustus 1944 aangehouden en weggevoerd. Op 3 mei 1945, vijf dagen voor het einde van de oorlog, werd hij in Lübeck door een SS officier doodgeschoten toen hij aan de zieken reddingsvesten uitdeelde op het schip Cap Ancona (14, 15). In 1945 werd een auditorium naar hem genoemd, gelegen in de Rozier tot 1977, en thans in S8 op de campus Sterre. Jaarlijks wordt de prijs Valère Billiet uitgereikt aan de beste student geologie.

Samenvatting

Frans Daels, vrouwenarts en hoogleraar aan de Gentse Universiteit, werd in 1946 terdood veroordeeld o.m. omdat hij tijdens de Nazi-bezetting opriep om aan Duitse zijde te gaan vechten aan het oostfront. Op enkele aspecten wordt bondig ingegaan, en tevens op zijn actieve rol als volksopvoeder. Een aantal citaten tonen aan dat zijn boodschappen aan het volk, de jeugd, de vrouwen, sterk worden bepaald door zijn politieke en morele ideologie zonder veel wetenschappelijke fundering, inbegrepen teksten over volksgezondheid. Het is ook vandaag nog nuttig zich te verdiepen in de vraag welke de drijfveren zijn voor een hoogleraar om dergelijke vergissingen te begaan.

Abstract

Frans Daels, MD, Flemish obstetrician and gynecologist, and until 1944 full professor at Ghent University, received a death sentence in 1946 because of his collaboration with the Nazi occupant; he recruited soldiers for the war in Eastern Europe. His activities during World War II are briefly recalled, as well as his role as a popular educator. Citations from his numerous publications and lectures show that his views often lack scientific support but are mainly determined by his values and ideology which are close to national-socialism. Nevertheless certain circles continue to honour him as a great mind. He died at the age of 92. The present paper was rejected by the editors of the journal T. Geneesk.

LITERATUUR

1. THIERY M. Frans Daels (1882-1974) en de “grote buizen” van Daels. T Geneesk 2006; 62: 574-576.
2. DE WEVER B. Oostfronters. Vlamingen in het Vlaams Legioen en de Waffen SS. Tielt: Lannoo, 1984.
3. DAELS F. Vrouwen, moeders, jeugd. Uitgegeven voor het V.N.V. Antwerpen: Uitg. “Volk en Staat”, 1942.
4. DE WEVER B. Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde. Het VNV 1933-1945. Tielt: Lannoo, 1994.
5. DAELS F. Aan de Hand- en Geestesarbeiders van Vlaanderen. Brussel: S.V. Uitg. Dietschland, 1941.
6. DAELS F. Aan de jeugd van Vlaanderen. Brussel: Uitgev. Dietschland, 1941.
7. DAELS F. Voor onze jongens. Antwerpen: De Sikkels, 5^e druk, 1940.
8. DAELS F. Met medewerking van C. HOOFT. Voor moeder en zuigeling. 7^e uitgave. Utrecht: De Haan, 1943.
9. VANDENKIEBOOM M. “Ik dien”. Frans Daels een geneesheer als volksopvoeder. Licentieverhandeling. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven.
10. DAELS F. De Vrouw in de Nieuwe Tijden. Toespraak te Brussel op 12/1/1941. Brussel: S.V. Uitg. Dietschland, 1964.
11. MARTIN D. De Rijksuniversiteit Gent tijdens de bezetting 1940-44. Leven met de vijand. Gent: Archief R.U.G., 1985.
12. DE SMET G.(ED). Professor Frans Daels. Een gedenkboek ter gelegenheid van de Professor Frans Daels-hulde. Gent: Vereniging voor Wetenschap, 1984.
13. DAELS F. Mens sana....Vlaamse Pockets. Hasselt: Heideland, 1964.

14. WALSCHOT L. Professoren belast met het onderwijs in de geologie en de bodemkunde aan het Geologisch Instituut. *Natuurwet. Tijdschr.* 78: 283-335, 1998.
15. HACQUAERT A. In memoriam Valère Billiet en Karel Verlat. In: *Verslag over den toestand van de Universiteit gedurende het academisch jaar 1944-45*, blz 36-38, Gent, 1946.
16. POMA K. Lucien De Coninck als verzetsman. In: *Lucien De Coninck. Bioloog, Humanist, 't Zaller*. Gent: Uitg. 't Zal Wel Gaan, 1990.
17. WOUTERS N. Localisation in the age of centralisation: local government in Belgium and Nord-Pas-de-Calais (1940-1944). In: *Local government in occupied Europe (1939-1945)*. Eds B. De Wever, H. Van Goethem, N. Wouters. Gent, Academia Press, 2006.

FIG.1: Prof Frans Daels brengt de Hitlergroet op een meeting te Brussel (21 juli 1941). Uit: DE WILDE M. EN VERHOEYEN E. *De Kollaboratie*, deel 1. Antwerpen: Uitg. De Nederlandsche Boekhandel, 1985.